

αμήτε χρυσὸν εἶνε δεῖν μήτ' ἄργυρον ἐν τῇ πόλει, μήτ' αὖ χρηματισμὸν πολὺν διὰ βενχυσίας καὶ τόκων, μηδὲ βοτκημάτων αἰτηγῶν, ἀλλ' ὅσα γεωργία δίδωσι καὶ φέρει, καὶ τούτων ὅποσα μὴ χρηματιζόμενον ἀναγκάσει ἀμελεῖν ὧν ἕνεκα πέρυκε τὰ χρήματα». Καὶ μετὰ ταῦτα, ἀποπειρώμενος νὰ λύσῃ τὸ ἀπὸ τῶν ἀρχαίων ἤδη χρόνων ὑφιστάμενον κοινωνικὸν πρόβλημα τῆς σχέσεως τῆς ἐργασίας πρὸς τὸ κεφάλαιον καὶ τῆς ἀρσεως πάσης ἀφορμῆς κοινωνικῶν στάσεων, ἕνεκα τῆς ἀνίτου διανομῆς τοῦ πλούτου, διατυποῖ τὴν λύσιν αὐτοῦ, κατὰ τὰ ἐν ταῖς ἀρχαίαις πολιτείαις, καὶ ἰδίᾳ τῇ τῶν Σπαρτιατῶν εἰωθῶτα. Οὕτως ὀρίζει «τέτταρα μεγέθει τῆς οὐσίας τιμήματα, πρώτους καὶ δευτέρους καὶ τρίτους καὶ τετάρτους. . . δεῖ γὰρ ἐν τῇ πόλει, τῇ τοῦ μεγίστου νοσήματος οὐ μεθεξούση, ὃ δικάστασιν ἢ στάσιν ὀρθότερον ἂν εἴη κεκλησθαι, μήτε πενίαν τὴν χαλεπήνενεῖναι, κἀρά τισι τῶν πολιτῶν μήτ' αὖ πλοῦτον· νῦν οὖν ὄρον δεῖ τούτων ἑλατέρου τὸν νομοθέτην φράζειν· ἔττω δὴ πενίας μὲν ὄρος ἢ τοῦ κλήρου τιμῆ, ὃν δεῖ μένειν καὶ ὃν ἀρχῶν οὐδεὶς οὐδενί ποτε περιόψεται, ἐλάχιστον γιγνόμενον· μέτρον δὲ αὐτὸν θέμενος ὁ νομοθέτης, διπλάσιον ἔσσει τούτου κτᾶσθαι καὶ τριπλάσιον καὶ μέχρι τετραπλάσιου· πλείονα δ' ἂν τις κτᾶται τούτων εὐρῶν ἢ δοθέντων ποθὲν ἢ χρηματισάμενος ἢ τινι τύχῃ τοικύτῃ κτησάμενος ἄλλη τὰ περιγιγνόμενα τοῦ μέτρου, τῇ πόλει ἂν αὐτὰ καὶ τοῖς τὴν πόλιν ἔχουσι θεοῖς ἀπονέμων εὐδόκιμος τε καὶ ἀζήμιος ἂν εἴη· ἐάν δέ τις ἀπειθῇ τούτῳ τῷ νόμῳ, φανεῖ μὲν ὁ βουλόμενος ἐπὶ τοῖς ἡμίσεσιν, ὃ δὲ ὄφλων ἄλλο τοσοῦτον μέρος ἀποτίσει τῆς αὐτοῦ κτήσεως, τὰ δ' ἡμίσεα τῶν θεῶν».¹

Οὕτω διαρρυθμιζομένη ἡ πολιτεία, κατὰ μέσον ὄρον, ἐν σωφροσύνῃ, ἀποφεύγουσα ὅσον τὸ ἐνὸν τὰς κοινωνικὰς ἀντιθέσεις καὶ ἀκρότητας, οὔτε τὸν πολὺν πλοῦτον ἐπιτρέπουσα, οὔτε τὴν πενίαν ὑποθάλλουσα, πραγματοποιοῦσα δέ, τὸ ἐπ' αὐτῇ, τὴν κοινωνικὴν ἰσότητα ἐν τῇ ἀναλόγῳ τῶν ἀγαθῶν διαίρεσει, καθίσταται διάμεσος μεταξὺ μοναρχικῆς καὶ δημοκρατικῆς πολιτείας, «ἥς ἀεὶ δεῖ μεσεύειν τὴν πολιτείαν· δοῦλοι γὰρ ἂν καὶ δεσπότες οὐκ ἂν ποτε γένοιντο φίλοι, οὐδὲ ἐν ἴσασιν τιμαῖς διαγορευόμενοι φαῦλοι καὶ σπουδαῖοι». Ἀλλὰ τίνες οἱ ἀρχοντες, οἱ προϊστάμενοι τῆς συγκεκριμένης ταύτης πολιτείας; Ἐνῶ ἐν τῇ Πολιτείᾳ οὗτοι ἐκλέγονται ἐξ ὀρισμένης τάξεως, τῆς τῶν σοφῶν, μετὰ μακρὰς ἐπὶ τούτῳ σπουδᾶς καὶ δοκιμασίας, τοῦθ' ὅπερ ὑπομιμνήσκει ἡμῖν τὰ ἱεραρχικὰ καθεστῶτα τῆς πόρρω Ἀνατολῆς, τὴν Ἰνδικὴν καὶ τὴν Αἴγυπτον, ἐν τοῖς Νόμοις ἐπικνέρεται ὁ Πλάτων εἰς τὴν Ἑλλάδα, εἰς τὸ σύστημα τῆς ἐκλογῆς, ἀριστοκρατικὸν σύστημα, ἀρχον κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἐν ταῖς πλείσταις τῶν ἐλληνίδων πολιτειῶν, διότι ὑφίστατο πολλαχοῦ καὶ τὸ σύστημα τῆς διὰ κληρώσεως ἐκλογῆς τῶν ἀρχόντων,

¹ Νόμ. 742—745.

ἡ τελευταία αὕτη ἐκδήλωσις τῆς ἀρχαίας δημοκρατικῆς ἰσότητος, πρὸς δ' ἔτεινε κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, μετὰ τὸν πικτελῆ θρίκμβον τοῦ δημοκρατικοῦ κόμματος, ἡ ἀθηναϊκὴ πολιτεία. Ἐν τῷ συστήματι τούτῳ τῆς δι' ἐκλογῆς ὀνομασίας τῶν ἀρχόντων διακρίνονται πρῶτον μὲν οἱ ἐκ τῶν ἀρίστων πολιτῶν, μετὰ δοκιμασίαν ἐκλεγόμενοι «φύλακες τῶν νόμων, ἔπειτα τῶν γραμμάτων ὧν ἂν ἕκαστος ἀπογράψῃ τοῖς ἀρχουσι τὸ πλῆθος τῆς αὐτῶν οὐσίας, πλὴν ὁ μὲν μέγιστον τίμημα ἔχων τεττάρων μνῶν, ὁ δὲ τὸ δεύτερον τριῶν, ὁ δὲ τρίτος δυεῖν μναῖν, μνας δὲ ὁ τέταρτος»· μετὰ δὲ τοὺς νομοφύλακας ἔρχονται οἱ στρατηγοί, οὓς προτείνουσι μὲν ἐκ τῶν πολιτῶν οἱ νομοφύλακες, ἐκλέγουσι δὲ μεταξὺ τῶν προταθέντων πάντες αἱ τοῦ πολέμου κοινωνοὶ γενόμενοί τε ἐν ταῖς ἡλικίαις καὶ γιγνόμενοι ἐκάστοτε. τρεῖς δὲ, οἷς ἂν ἡ πλείστη χειροτονία γίγνηται, τούτους εἶναι στρατηγούς τε καὶ ἐπιμελητὰς τῶν κατὰ πόλεμον».¹

Ἐτέρα σπουδαία ἀρχὴ εἶνε ἡ βουλή, ἀποτελουμένη ἐκ τριακοσίων καὶ ἐξήκοντα ἀνδρῶν, καὶ ἀναμιμνήσκουσα κατὰ πολλὰ τὴν σπαρτιατικὴν γερουσίαν· οἱ βουλευταὶ ἐκλέγονται ἀνὰ ἐννεήκοντα ἐξ ἐκάστης τῶν τεσσάρων τάξεων, ὑποχρεούμενοι πρὸς τοῦτο ἐπὶ ποινῇ, ἐκτὸς τῶν τῆς τετάρτης· οἱ ἀρχοντες ὑποβάλλουσι εἰς τὴν κρίσιν τῶν πολιτῶν τὰ ὀνόματα τῶν σημειωθέντων βουλευτῶν, ἐξ ὧν, μετὰ τινὰ δοκιμασίαν, κληροῦνται ἐννεήκοντα, οἵτινες καὶ ὀρίζονται ὡς οἱ ἐνιαύσιοι βουλευταί· οὕτως ἡ βουλή αὕτη εἶνε κρῆμα μοναρχικοῦ καὶ δημοκρατικοῦ καθεστῶτος, οὐδενὸς κοινωνικοῦ ἐν τῇ πολιτείᾳ στοιχείου ὀλιγωρουμένου, οὐδ' ὑφισταμένου φόβου στάσεων ἐκ τῆς ἐπικρατήσεως μιᾶς μόνης κοινωνικῆς μερίδος· κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον καὶ ἀναλόγως ἐκλέγονται αἱ δημοτικαὶ ἀρχαί, αἱ ἀγορανομικαί, ἅπασαι ἀπολαύουσαι τῆς ἐμπιστοσύνης καὶ τῆς ὑπολήψεως τῶν πολιτῶν· ὡσαύτως ὁ τῆς παιδείας ἐπιμελητὰς πάσης θηλειῶν τε καὶ ἀρρένων, ὁ τῆς μουσικῆς καὶ γυμναστικῆς ἀρχων, «ἐτῶν μὲν γεγονῶς ἔλαττον ἢ πεντήκοντα, παίδων δὲ γνησίων πατῆρ, μάλιστα μὲν υἱέων καὶ θυγατέρων, εἰ δὲ μὴ θᾶτερα· διανοηθήτω δὲ αὐτός τε ὁ προκριθεὶς καὶ ὁ προκρίνων ὡς οὖσαν ταύτην τὴν ἀρχὴν τῶν ἐν τῇ πόλει ἀκροτάτων ἀρχῶν πολὺ μέγιστην· παντὸς γὰρ δὴ φυτοῦ ἢ πρώτη βλάστη καλῶς ὀρμηθεῖσα πρὸς ἀρετὴν τῆς αὐτοῦ φύσεως κυριωτάτη τέλος ἐπιθεῖναι τὸ πρόσφορον, τῶν τε ἄλλων φυτῶν καὶ τῶν ζῶων ἡμέρων καὶ ἀγρίων καὶ ἀνθρώπων· ἄνθρωπος δὲ ἡμερον, ὅμως μὴν παιδείας μὲν ὀρθῆς τυχὸν καὶ φύσεως εὐτυχοῦς θειότατον ἡμερώτατόν τε ζῶον γίγνεσθαι φιλεῖ, μὴ ἱκανῶς δὲ ἢ μὴ καλῶς τραφέν ἀγριώτατον ὀπόσα φύει γῆ· ὧν ἕνεκα οὐ δεύτερον οὐδὲ πάρεργον δεῖ τὴν παίδων τροφήν τὸν νομοθέτην ἔξιν γίγνεσθαι». Ὡσαύτως διὰ τοῦ αὐτοῦ τρόπου ἐκλέγεται καὶ ἡ δικαστικὴ ἀρχή, διότι ἀπολις εἶνε ἐκείνη ἡ πόλις, ἐν ἣ δὲν ὑπάρχουσι δικα-

¹ Νόμοι 754, 755.

στήρικ· ἡ δικδικασίᾳ γίνεται δημοσίᾳ, εἰς ἐπήκοον τῶν βουλευτῶν καὶ τῶν ἄλλων ἀρχόντων, τῶν ἐκλεζάντων τοὺς δικαστάς, ὡς καὶ παντὸς πολίτου. «Ἐὰν δέ τις ἐπικιχταί τινι (δικαστῆν) ἐκόντα ἀδίκως κρῖναι τὴν δίκην, εἰς τοὺς νομοφύλακας ἰὼν κατηγορεῖτω· ἂν δ' ὁ δικαστὴς ἐκουσίως καὶ ἀδίκως ἀποδειχθῆ καταδικάτας, ἀποτίνει τῷ κοινῷ καὶ τῷ τὴν δίκην δικασκμένῳ». ¹

Ἐν τῇ νέᾳ ταύτῃ πολιτείᾳ ἡ γυνὴ δὲν θεωρεῖται οὐδ' εἶνε κατωτέρα τοῦ ἀνδρός, ὁ δὲ γάμος εἶνε ἐπὶ χρηματικῇ ποινῇ ἐπιβεβλημένος· ἀὐτὸς μὴ θέλων γαμεῖ, ζημιούθῳ, τιμῆς δὲ παρὰ τῶν νεωτέρων ἀτιμὸς πάσης ἔστω, καὶ μηδεὶς ὑπακουέτω μηδὲν αὐτῷ ἐκὼν τῶν νέων». Ὁ γάμος πρέπει νὰ γίνηται κατὰ κλίσιν ἀμφοτέρων τῶν φύλων· δὲν ἐπιτρέπεται δὲ νὰ λογίζηται ὡς χρηματισμοῦ μέσον, ὅ, περ εἶνε ἀνελεύθερον καὶ ἴδιον δούλων· τὸ ἐλαττήριον τοῦ γαμικοῦ δεσμοῦ πρέπει νὰ ᾔηνε ἡ ἀμοιβαία συμπάθεια καὶ ἡ παροχὴ εὐρώστων τέχνων τῇ πολιτείᾳ· ἀνύμφην χρὴ διανοεῖσθαι καὶ νυμφίον ὡς ὅ, τι καλλίστους καὶ ἀρίστους εἰς δύναμιν ἀποδειξομένους παῖδας τῇ πόλει». ἡ σωφροσύνη ἐπιβάλλεται εἰς τὸν συζυγικὸν βίον, τιμωρουμένων τῶν παρὰ νόμον ἀκολασταίνοντων· «γάμου δὲ ὄρον εἶνε κόρη μὲν ἀπὸ ἐκκαίδεκα ἐτῶν εἰς εἴκοσι, τὸν μακρότατον χρόνον ἀφωρισμένον, κόρῳ δὲ ἀπὸ τριάκοντα μέχρι τῶν πέντε καὶ τριάκοντα· εἰς δὲ ἀρχὰς γυναικὶ μὲν τετταράκοντα, ἀνδρὶ δὲ τριάκοντα ἔτη· πρὸς πόλεμον δὲ ἀνδρὶ μὲν εἴκοσι μέχρι τῶν ἐξήκοντα ἐτῶν· γυναικὶ δὲ, ἣν ἂν δοκῆ χρειᾶν δεῖν χρῆσθαι πρὸς τὰ πολεμικὰ, ἐπειδὴν παῖδας γεννήσῃ, τὸ δυνατὸν καὶ πρέτον ἐκάσταις προστάττειν μέχρι τῶν πεντήκοντα ἐτῶν». Ἡ δὲ τεκνογονία ὀρίζεται κατὰ τὸν ἀκόλουθον τρόπον, ὃν καὶ ἐζήλωσαν νεώτεροί τινες πολιτικοὶ φιλόσοφοι καὶ κοινωνιολόγοι: «ἡ δὲ παιδοποιεῖα καὶ φυλακὴ τῶν παιδοποιουμένων δεκέτις ἔστω, μὴ πλείω δὲ χρόνον, ὅταν εὖροιαι ἢ τῆς γενέσεως· ἂν δὲ ἄγονοί τινες εἰς τοῦτον γίγνωνται τὸν χρόνον, μετὰ τῶν οἰκείων καὶ ἀρχουσῶν διαζεύγνυσθαι κοινῇ βουλευομένους εἰς τὰ πρόσφορα ἑκατέροις». ² Πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς κοινωνικῆς ἐν τῇ πολιτείᾳ ἀρμονίας καὶ τῆς ἐν εἰρήνῃ καὶ ἀγάπῃ τῶν πολιτῶν συμβιώσεως, διατάσσονται κοινὰ συμπόσια, συσσίτια, καὶ δὲν ἦτο ἀναμφιβόλως δυνατόν νὰ λείψῃ καὶ ἡ δικάταξις αὕτη ἐν πολιτείᾳ, κατ' ἀπομίμησιν τῆς σπαρτιατικῆς νομοθετουμένης ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος, παρ' ᾧ ἡ πολιτεία ἦτο ὑπερτέρα πάσης ἄλλης ἀνθρωπίνης ιδέας, πρὸς τὴν προαγωγὴν δ' αὐτῆς καὶ τὴν τελειότητα ὄφειλον νὰ τείνωσι καὶ νὰ ἐργάζωνται πᾶσαι αἱ ἠθικαὶ ἐν τῇ κοινωνίᾳ δυνάμεις, καὶ ἔξω τῆς ὁποίας οὐδὲν ἕτερον καθεστὼς διεξεδίκει ὑπαρξίν καὶ ἀτομικότητα ἐν τῇ κοινωνίᾳ.

Ὅπως ἐν τῇ πρώτῃ πολιτείᾳ σιωπηλῶς πλάττει τάξιν δούλων, εἰς οὓς ἀπαγορεύει τὰ πολιτικὰ πράττειν, ὀρίζων αὐτοὺς μόνον διὰ τὰς βι-

¹ Νόμ. 755—767. ² Νόμ. 774—787.

γκύσους ἐργασίας, οὕτω καὶ ἐν τοῖς Νόμοις ἀναγνωρίζει ἰδιαιτέραν τάξιν τοιούτων. Εἴτε ἰδεολογῶν, εἴτε πρακτικῆς πολιτικῆς διατυπῶν παραγγέλματα ὁ φιλόσοφος, δὲν ἐξέρχεται τῆς ἐποχῆς του· τὸ αὐτὸ κοινωνικὸν πνεῦμα διαπνέει ἀπανταχοῦ τῶν πολιτικῶν του συλλήψεων, τοῦθ' ὅ, περ τοσοῦτον αὐστηρῶς ἔμελλε νὰ διατυπώτῃ βραδύτερον ὁ Ἀριστοτέλης διὰ τοῦ ἀξιώματος αὐτοῦ: «τῶν ἀνθρώπων οἱ μὲν φύσει δοῦλοι, οἱ δὲ φύσει ἐλεύθεροι»· ὁ δοῦλος εἶνε ὁ ἀπόβλητος ἀμαρτωλὸς τῆς ἀρχαίας πολιτείας, ἀλλ' ἔσται ἅμα καὶ τὸ ὄργανον τῆς ἱστορικῆς ἐκδικίσεως, τὸ προωρισμένον μίαν ἡμέραν νὰ ἀνατρέψῃ τὴν κοινωνίαν ἐκείνην. Ἡ δουλεία ὑπῆρξεν ἢ ἀπόκρυφος νόσος, ἢ φονεύσασα προῶρως τὸ κοινωνικὸν σῶμα τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, ὑπ' οὐδενὸς δὲ τῶν συγχρόνων πολιτικῶν ἀσκληπιαδῶν κατανοηθεῖσα. «Ἡ δουλεία, εἶπεν ὁ Wallon, ἔναπέθηκε τὸ αὐτὸ τῆς καταστροφῆς σπέρμα εἰς τὸν κόλπον τῶν δύο μᾶλλον ἀντιθέτων κυβερνητικῶν μορφῶν, τῆς ἀριστοκρατίας τῆς Σπάρτης καὶ τῆς ἀθηναϊκῆς δημοκρατίας. Κατάπτωσις τοῦ ἀνθρώπου, ἀποσύνθεσις τῆς οἰκογενείας, καταστροφή τῆς πολιτείας· τοιαῦτα τὰ ἀναμφίβολα ἀποτελέσματα τῆς δουλείας ἐν Ἑλλάδι». Ὁ δοῦλος στερεῖται βουλήσεως, συνεπῶς ἐλευθέρως προσωπικότητος, εἶνε πράγμα δικτιθέμενον αὐτοβούλως ὑπὸ τοῦ κυρίου· ἀγέτω τὸν ἐκυτοῦ δοῦλον ὁ βουλόμενος, ἐὰν ἔμψρων ἦ, χρησόμενος ὅ,τι ἂν ἐθέλῃ τῶν ὀπόσα ὄσια». Τὸ μόνον, ὅ, περ συνιστᾷ ὁ Πλάτων, εἶνε τὸ πρὸς τοὺς δούλους μήτε λίαν αὐστηρῶς, μήτε πάλιν λίαν ἐλευθέρως συμπεριφέρεσθαι, ὅπως ἐφρόνουν καὶ ἕτεροί τινες κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Ὁ ἀπελεύθερος δὲν ἔχει πλήρη τὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτοῦ καὶ τὴν προσωπικότητα ἐνώπιον τοῦ κυρίου, διατελῶν ἀπέναντι αὐτοῦ εἰς κατάστασιν ὑποτελείας, καὶ ὑποβιβάλλόμενος εἰς τινὰς ὑποχρεώσεις καὶ καθήκοντα· ἐπὶ παραδείγματι, εἶνε ὑπόχρεως νὰ φοιτᾷ «τρὶς τοῦ μηνὸς πρὸς τὴν τοῦ ἀπελευθερώσαντος ἐστίαν, ἐπαγγελλόμενος ὅ,τι χρὴ δρᾷν τῶν δικαίων καὶ ἅμα δυνατῶν, καὶ περὶ γάμου ποιεῖν ὅ,τι περ ἂν ξυνδοκῇ τῷ γενομένῳ δεσπότη, πλουτεῖν δὲ τοῦ ἀπελευθερώσαντος μὴ ἐξεῖναι μᾶλλον· τὸ δὲ πλεόν γινέσθω τοῦ δεσπότη».²

Μεταξὺ τῶν διαφόρων ἄλλων διατάξεων τῶν Νόμων καὶ ἐπὶ τῶν ἐλαχίστων ἀντικειμένων ἀξία λόγου εἶνε ἡ περὶ ποινῆς θεωρία, ἣν ἐν τῇ Πολιτείᾳ μὲν οὐδαμῶς, ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις διαλόγοις παροδικῶς μόνον ἔθιξεν ὁ Πλάτων. Ἡ ποινικὴ θεωρία τοῦ φιλοσόφου δὲν εἶνε ἀπόλυτος, ἀλλὰ σχετικὴ θεωρία· ἡ πολιτεία διεκδικεῖ τὸ δικαίωμα τῆς ποινῆς οὐχὶ συνεπεία τοῦ κράτους αὐτῆς, ἀλλὰ πρὸς πρόληψιν περαιτέρω δυστυμμάτων. Γινώσκομεν ἤδη ὅτι κατὰ τὸν φιλόσοφον ἡ ἀρετὴ εἶνε ὑγεία καὶ εὐεξία τῆς ψυχῆς· τὸναντίον δὲ ἡ κακία εἶνε νόσος αὐτῆς. Ὁ ἀδικῶν

¹ Histoire de l' Esclavage, dans l' antiquité tom. 1er, 455.

² Νόμ. 911—915.

ἔρα νοσεῖ¹ τούτου ἕνεκα δὲν πρέπει νὰ ἐπιβάλληται εἰς αὐτὸν ἡ ποινὴ διὰ τὴν ἀδικίαν, ἀλλὰ πρὸς θεραπείαν τοῦ ἀδικήσαντος καὶ πρὸς πρόληψιν παντὸς τοιούτου κακοῦ ἐν τῷ μέλλοντι· «ὁ δὲ μετὰ λόγου ἐπιχειρῶν κολλάζειν οὐ τοῦ παρεληλυθότος ἕνεκα ἀδικήματος τιμωρεῖται—οὐ γὰρ ἂν τό γε παρχθὲν ἀγέννητον θείη—ἀλλὰ τοῦ μέλλοντος χάριν, ἵνα μὴ αὐθις ἀδικήσῃ μήτε αὐτὸς οὗτος μήτε ἄλλος ὁ τοῦτον ἰδὼν κολασθέντα· καὶ τοιαύτην διάνοικν ἔχων διανοεῖται παιδευτὴν εἶναι ἀρετὴν· ἀποτροπῆς γοῦν ἕνεκα κολλάζει»² κατὰ τῆς ἠθικῆς λοιπὸν ταύτης τῆς ψυχῆς νόσου ἡ ποινὴ πρέπει νὰ τίθηται οἷον εἰς ἠθικὸν φάρμακον· «δίκην δὲ ἕκαστος πρὸς ἑκάστῳ τῷ κακουργήματι σωφρονιστύος ἕνεκα ξυνεπομένην προσεκτιστέτω, ὁ μὲν ἀνοίξῃ κακουργήσας ἄλλοτρίῳ, πειθοῖ διὰ νεότητα ἢ τι τοιοῦτον χρησάμενος, ἐλαφροτέρην, ὁ δὲ διὰ οἰκείαν ἀνοίξῃ ἢ δι' ἀκράτειαν ἡδονῶν ἢ λυπῶν ἐν φόβοις δειλοῖς ἢ τισιν ἐπιθυμίαις ἢ φθόνοις ἢ θυμοῖς δυσιάτοις γιγνόμενος βαρυτέρην, οὐχ ἕνεκα τοῦ κακουργῆσαι διδούς τὴν δίκην, οὐ γὰρ τὸ γεγονὸς ἀγέννητον ἔσται ποτὲ, τοῦ δ' εἰς τὸν αὐθις ἕνεκα χρόνον ἢ τὸ παρῆπαν μισῆσαι τὴν ἀδικίαν αὐτόν τε καὶ τοὺς ἰδόντας αὐτὸν δικαιούμενον, ἢ λωφῆσαι μέρη πολλὰ τῆς τοιαύτης ξυμφορᾶς».³ Οὕτως ἡ ποινὴ πρέπει νὰ καταλογίζηται καὶ νὰ ἐπιβάλληται ἀναλόγως τῆς βαρύτητος τῆς ἀδίκου πράξεως, ἥτις εἶνε ἀπόρροια τῆς ἀσθενικῆς τῆς ψυχῆς καταστάσεως· καὶ ἐὰν μὲν ὁ ἀδικήσας εἶνε ἰάσιμος, τότε πρέπει νὰ καταλογίζηται αὐτῷ τοιαύτη ποινὴ, δυναμένη νὰ ἐπενέγκῃ τὴν ἴασιν, τὴν βελτίωσιν τῆς ψυχῆς τουτέστιν· ἀλλ' ὅπότεν ὁ τοιοῦτος νοσήσῃ ἀνιάτως καὶ εἰς βαθμὸν, ὥστε οὐδεμίαν θεραπείαν εἶνε ἰκανὴ πρὸς ἴασιν αὐτοῦ, τότε ὁ νομοθέτης πρέπει νὰ ἐπιβάλλῃ θάνατον, ἀπὸ διπλῆς αἰτίας, καὶ πρὸς παραδειγματισμὸν τῶν ἄλλων πολιτῶν, καὶ ὅπως ἔρημον κακῶν ἀνδρῶν ποιήσῃ τὴν πόλιν.

Ὁ Πλάτων ἀπεπειράθη νὰ λύσῃ τὸ πολιτικὸν καὶ κοινωνικὸν πρόβλημα τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, καθ' ἣν ἐποχὴν μετὰ τοὺς ἐνδόξους αὐτῆς πολιτικούς καὶ πνευματικούς θριάμβους, ἡ ὑπερφροσύνη ἐπὶ τῇ νίκῃ καὶ μεγίστη πεποίθησις εἰς τὸν ἱστορικὸν τοῦ ἔθνους δαίμονα, παρεπλάνησεν αὐτὴν εἰς τὰ ἔσχατα τῆς ἠθικῆς ἐκείνης ἀπόψεως, ἥτις δημιουργήσασα πρὸς στιγμὴν τὴν ἀκμὴν καὶ τὴν εὐκλειαν τοῦ ἔθνους, ἀλλὰ παρέσχεν ἀμέσως ἀφορμὴν εἰς τὴν κοινωνικὴν αὐτοῦ ἀποσύνθεσιν καὶ πτώσιν. Ἡ σοφιστεία, κρατήσασα τὰ σκῆπτρα τῆς ἐλληνικῆς πολιτείας, ἐπέβαλε τὸν τύπον τῶν σκέψεων αὐτῆς καὶ τῶν δογμάτων ἐν ἀπάσαις ταῖς σχέσεσι τῆς κοινωνίας. Πάντων χρημάτων μέτρον ἄνθρωπος· ὁ ἐκ τοιούτου ἠθικοῦ δόγματος ἀπορρέων ἐγωϊσμὸς ἐπήνεγκε πλήρη διέσπασιν καὶ εἰς τὰ πνεύματα καὶ εἰς τὴν κοινωνίαν· ἀπέναντι τοῦ προσωπικοῦ ἀτομισμού, πᾶσα ἄλλη ἠθικὴ ἀρχὴ ἢ ἰδέα ὠλιγορήθη· οὗτος δὲ ὁ ἐγωϊσμὸς ἐξεδη-

¹ Γοργ. 472—479 καὶ ἀλλαγοῦ. ² Πρωταγ. 324. ³ Νόμ. 934.

λώθη ἐν τῇ ἐπιστήμῃ μὲν διὰ τῆς σοφιστικῆς, ἐν δὲ τῇ πολιτικῇ κοινωνίᾳ διὰ τῆς ἄκρας δημοκρατίας, ἣτις μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Περικλέους ἔστησε κατ' ἐξοχὴν τὸν θρόνον αὐτῆς ἐν μέσαις Ἀθήναις.

Ἐνώπιον τῶν ἀνήσυχαστικῶν τούτων φαινομένων τῆς πνευματικῆς καὶ κοινωνικῆς διασπάσεως τοῦ ἔθνους, ὁ Πλάτων συνέλαβε καὶ διέτύπωσε τὴν ιδέαν τῆς ἐνότητος, ὡς τῆς τελειοτάτης ἐκδηλώσεως τοῦ ἠθικοῦ κόσμου, συνέπειαν τοῦ ιδεολογικοῦ συστήματος, τὸ ὁποῖον ἐδίδασκεν ἐν τῇ Ἀκαδημαίᾳ. Μόνον ἐν τῇ ἐνότητι κεῖται ἡ ὑπερτάτη ἀλήθεια, καὶ μόνον δι' αὐτῆς δύναται αὕτη νὰ λάβῃ ὑπόστασιν· ταύτης δὲ μὴ ὑφισταμένης, ἐπέρχεται ἡ διχλύσις καὶ ἡ δυσαρμονία. Ὅπως ἡ ἐνότης αὕτη ἐκπροσωπεῖται ἐν τῇ φύσει παρὰ τῷ θεῷ, οὕτως ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἐκπροσωπεῖται ὑπὸ τῆς πολιτείας, ἣτις εἶνε ἡ πραγμάτωσις τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦ ἀντιπροσωπεύοντος ἐν τῷ ἠθικῷ κόσμῳ τὴν ιδέαν τῆς θεότητος. Ἡ πολιτεία εἶνε θεία τις ἐπὶ τῆς γῆς ἀποκάλυψις καὶ τάξις· εἶνε ἡ ἀληθεστάτη ἐκδήλωσις τῆς ἀνθρωπίνης τελειότητος· ἀλλ' ἡ τελειότης αὕτη, ἀπαξ ἐπιτευχθεῖσα, καθίσταται ἐνιαία, ὀριστική, ἀμετάβλητος, ὑπ' οὐδενὸς προσκόμματος ἢ πολεμίου στοιχείου οὔτ' ὀφείλουσα οὔτε δυναμένη νὰ ἀνατραπῇ. Οὕτως ἀναγορεύεται ὡς ἀπόλυτον καὶ θεμελιῶδες δόγμα ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἡ ἀκίνησις, πνευματικὴ καὶ πολιτικὴ, ἣτις μετὰ τὸσαύτης ἀκριβείας διετυπώθη ἐν ταῖς πολιτικαῖς συλλήψεσι τοῦ Πλάτωνος, ἀλλ' ἣτις, ἀκριβῶς μελετωμένη καὶ κατανουμένη, ἀπολήγει εἰς τὸν θάνατον καὶ τὴν σῆψιν πάσης ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ κοινωνίας. Εἶνε αὕτη ἡ φυσικὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος; ἡ ἀληθὴς ἐξέλιξις τῶν κοινωνιῶν ἐν τῇ ἱστορίᾳ; Ἡ ἐλαχίστη ψυχολογικὴ τοῦ ἀνθρώπου μελέτη ἀποφέρει τὰ ἀντίθετα συμπεράσματα. Ἡ διχασσις, ἡ πάλη, ἀποτελέσματα τῆς ἀτομικῆς ιδιοφυίας, ἰδίας ἐκδικούσης τάσεις καὶ ιδεώδη, εἶνε τὰ κύρια σημεῖα τοῦ ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ κοινωνίᾳ βίου· ταῦτα δὲ οὐδέποτε συμφιλιοῦνται ἀπολύτως, συγχωνευόμενα μελεῖως ἐν τῇ ιδέᾳ τῆς πολιτείας, ἀλλ' ὑποθάλλονται ἀείποτε ζωνεῖν καὶ ἀνήσυχον, ὑπὸ διαφόρους τύπους ἐκφαιρόμενα, ἐν δὲ τῇ ποικίλῃ ταύτῃ πάλῃ, ἣτις οὐδέποτε ἔπαυτεν ἀπὸ τῆς ἱστορικῆς ὑπάρξεως τῶν κοινωνιῶν, καὶ ἣτις εἶνε ἡ πραγματικὴ ἐκδήλωσις τῆς ζωῆς αὐτῶν καὶ τῆς ἀτομικότητος, κεῖται ἡ πρόοδος καὶ ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος. Ἀπόκειται εἰς τὸν λόγον, εἰς τὴν δικαιοσύνην, ὡς θὰ ἔλεγεν ὁ θεωρητικὸς τῆς Πολιτείας, νὰ ἐπενέγκῃ τὴν ἀρμονίαν εἰς τὰ ποικίλα ταῦτα συμφέροντα, ὡς τὴν λύσιν τοῦ προβλήματος, ὡς τὸν τελευταῖον λόγον τῆς προόδου, ἣτις, ἐπιτυγχανομένη καὶ θριαμβεύουσα μέχρις ὀρισμένου σημείου, ἀποτελεῖ τὴν ὑψίστην ἐκδήλωσιν τῆς ἀνθρωπίνης ἐν τῇ κοινωνίᾳ τελειότητος.

Ἡ ἐνότης αὕτη, τὸ ἴνδαλμα τοῦ πλατωνικοῦ πνεύματος, ἀπόλυτος, ἀκίνητος καὶ ἀμετάβλητος, οὐδ' ἐν τῇ ἐξωτερικῇ φύσει ἔχει ὑπόστασιν,

πολλῶ μᾶλλον ἐν τῇ ἐσωτερικῇ, ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, παρ' ᾧ ἄρχει κατ' ἐξο-
 χὴν ἢ ἐλευθέρᾳ βούλησις, ἥτις μόνον ἐν τῇ ιδιότητι ταύτῃ, ἀνεξάρτητος
 πάσης ἐξωτερικῆς ἐπιδράσεως καὶ ἐνεργείας, δύναται νὰ δημιουργήσῃ καὶ
 νὰ πραγματοποιήσῃ τὰς συλλήψεις τοῦ πνεύματος. Αὕτη ἡ ἐλευθερία
 ἐκλείπει τελέως ἀπὸ τοῦ πλατωνικοῦ συστήματος, ἀντικαθισταμένη διὰ
 τινος μηχανικῆς κινήσεως τοῦ κοινωνικοῦ παντός καθ' ὄρισμένους καὶ
 ἀνεκλλοιώτους κανόνας· ἐν τῷ σημείῳ δὲ τούτῳ κεῖται ἡ ἀτοπία καὶ τὸ
 πρῶτον ψεῦδος τῆς πλατωνικῆς πολιτείας. Ὁ φιλόσοφος, ἀποπειραθεὶς
 νὰ ἀνατρέψῃ καὶ νὰ ἐπικρίνῃ τὰ ἄρχοντα πολιτικά κατὰ τὴν ἐποχὴν
 αὐτοῦ καθεστῶτα, τὸν ἄκρον ἀτομισμὸν καὶ τὴν κοινωνικὴν διάστασιν,
 παρεξέτράπη εἰς τὰ ἔσχατα. Καὶ οὕτως ἀντὶ τῆς ἀθηναϊκῆς δημοκρατίας
 ὑπετύπωσε τὸ ἰνδαλμα τῶν ἀνατολικῶν λαῶν, τὴν παμβασιλείαν τῆς
 πολιτείας, ἐν ᾗ τοῖς καθέκαστα τὰ κοινωνιστικὰ καθεστῶτα τῶν δωρικῶν
 πολιτευμάτων. Καθ' ἣν ἐποχὴν, διὰ τῆς ἀρχούσης ἐν τῇ συγχρόνῳ ἐπι-
 στήμῃ κριτικῆς, ἐπεζητεῖτο ἡ ἀπολύτρωσις τῆς πολιτικῆς ιδέας ἀπὸ τῆς
 ἐπιδράσεως τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς θρησκείας, ὁ Πλάτων ἐπέστρεψεν εἰς τὸ
 παρελθόν, εἰς τὴν Ἀνατολήν, τὸν πνευματικὸν τῆς ὁποίας δεσποτισμὸν
 καὶ τὸ δόγμα ἐν τε τῇ ἐπιστήμῃ καὶ ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἐζήτησε νὰ ἐγκλι-
 ματίσῃ ὑπὸ τὸν ἐλεύθερον οὐρανὸν τῆς Ἑλλάδος.

Οὕτω καὶ ἐν τῇ Πολιτείᾳ καὶ ἐν τοῖς Νόμοις προεξάρχει ἡ ἀνατολικὴ
 θεωρία μετὰ δωρικῶν μόνον κατὰ τὰ καθέκαστα θεσμῶν, συγχέονται
 τὰ ὅρια τῆς ἠθικῆς καὶ τοῦ δικαίου, αἱ σχέσεις τῆς κοινωνίας καὶ τῆς πο-
 λιτείας· ὑπὸ τὴν ἰεροκρατικὴν παμβασιλείαν τῆς τελευταίας ταύτης ἐκλεί-
 πει πᾶσα ζωὴ τοῦ ἀτόμου, πᾶσα ἠθικὴ κίνησις τῶν κοινωνικῶν ομάδων
 καὶ πᾶσα ἐλευθερία. Ἡ Ἑλλάς, μόλις διασπάσασα τὰ πνευματικὰ καὶ
 ἠθικὰ αὐτῆς δεσμὰ, ἐπαναπίπτει καὶ πάλιν ἐξηντλημένη ἐν τῷ μυστικῷ
 λαβυρίνθῳ τῆς Πολιτείας, χωρὶς ἐν τῶν ἀπασχολούντων αὐτὴν κοινωνι-
 κῶν καὶ πολιτικῶν προβλημάτων νὰ λυθῇ ὑπὸ τῆς μεγαλοφυΐας ἐκείνης,
 ἥτις τοσαῦτα ἠδύνατο νὰ διευκρινίσῃ καὶ νὰ ἐπιλύσῃ μυστήρια, ἂν ἠδύ-
 νατο πρὸς στιγμὴν νὰ ἀρθῇ ἐπέκεινα τῆς συγχρόνου πνευματικῆς ἀτμο-
 σφίρας. Ἀτυχῶς διὰ τοῦ Πλάτωνος ἡ ἀρχαία πολιτικὴ ιδέα οὔτε βῆμα
 προέβη πρὸς τὰ πρόσω, στάσιμος μείνας, εἰ μὴ ἐπανελθοῦσα πρὸς τὴν
 Ἀνατολήν. Ἄς ἴδωμεν ἤδη, ἂν ἐν τῇ ἐργασίᾳ ταύτῃ, ἐν ἣ τοσοῦτον
 ἠστόχησεν ὁ Πλάτων, ὑπῆρξεν εὐτυχέστερος ὁ μαθητῆς αὐτοῦ καὶ διά-
 δοχος Ἀριστοτέλης.